

658 - Муолиҷаи ғазаб

савол

Чӣ гуна инсон метавонад асабашро идора намояд? Ман бениҳоят дилтанг мешавам ва ҳангоме ки ба хашм оям, дар ҳол макони худро тарк мекунам ва баъзе зикрҳоро мехонам ва "Ло ҳавла ва ло қуввата илло биллоҳ" мегӯям, аммо фоидае нест. Роҳи ҳал чист?

Ҷавоби муфассал

Ҳамду сано барои Аллоҳ.

Ғазаб васвасае аз васвасаҳои шайтон аст. Ба сабаби он, инсон ба бадиву мусибатҳои гирифта мешавад, ки ҷуз Аллоҳ касе наметавонад. Аз ин рӯ, дар шариат мавзӯи ин ахлоқи маъмуршуда ба таври васеъ баён ёфтааст. Дар суннати набавӣ низ роҳҳои наҷот аз ин дард бо маҳдуд кардани осори он пешбинӣ шудааст. Аз ҷумла:

1. Ба Аллоҳ аз бадии шайтон паноҳ ҷустан.

Аз Сулаймон ибни Сард (Аллоҳ аз ӯ хушнуд бод) ривоят аст, ки гуфт:

Дар ҳоле ки назди паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) нишаста будам, ду мард рошад шудам, ки ҳамдигарро даҳном медоданд. Чехраи яке аз онҳо сурх шуда буд ва дар рағҳояш низ нишонаҳои хунсардӣ ба назар мерасид. Паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) фармуд: "Албатта ман як ҷумлаеро медонам, ки агар онро ба забон гирад, ғазабаш бартараф хоҳад шуд. Агар "Аъзузу биллоҳи мина-ш-шайтон" (Ба Аллоҳ аз шайтон паноҳ мебарам) бигӯяд, он эҳсосе, ки ӯро фаро гирифтааст, хоҳад рафт". Ривояти Бухорӣ, Фатҳу-л-борӣ (6/337) ва Муслим (2610).

Паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) дар ҷои дигар фармуд: "Ҳар гоҳ марде ба хашм омада, "Аъзузу биллоҳ" (Ба Аллоҳ паноҳ мебарам) бигӯяд, хашмаш фуру хоҳад нишаст". Саҳиҳу-л-ҷомӣ-с-сағир, рақами ҳадис: (695).

1. Хомӯшӣ.

Расулуллоҳ (дурудӯ паёми Аллоҳ бар ӯ бод) фармуд: "Ҳар гоҳ яке аз шумо ғазаб кунад, пас бояд хомӯш шавад". Ривояти имом Аҳмад, Муснад (1/329) ва Саҳиҳу-л-ҷомӣ (693, 4027).

Зеро шахси ба ғазаб омада дар аксари мавридҳо эҳсосоташро идора карда натавониста, суҳанҳои куфромез мегӯяд, паноҳ ба Аллоҳ, ё лаънат меҳонад ва ё лафзи талоқро ба забон меорад, ки боиси хонавайрониҳо мешавад, ё дашном медиҳад, ки сабаби душмани дигарон мегардад. Хулоса, хомӯшӣ роҳи ҳалли аз байн бурдани ҳамаи ин мушкилот аст.

1. Оромиш.

Расулуллоҳ (дурудӯ паёми Аллоҳ бар ӯ бод) фармуд: "Ҳар гоҳ яке аз шумо хашмгин шуд, агар рост истодааст, бояд бинишинад, агар хашм аз ӯ бартараф шуд, дар акси ҳол (агар хашм аз ӯ бартараф нашуд) бояд ба паҳлӯи худ дароз бикашад".

Ривояткунандаи ин ҳадис Абузар (Аллоҳ аз ӯ хушнуд бод) аст. Дар ин бобат, барояш қиссае рух додааст. Абузар аз ҳавзи худ ба шутураш об медод. Гурӯҳе омада гуфтанд: Кадоме аз шумо ба Абузар наздик шуда мӯйҳои сарашро ҳисоб карда метавонад? Марде гуфт: Ман. Ӯ ба ҳавз даромада, ҳавзро хароб кард. Абузар интизор буд, ки мард барои кӯмак дар об додани шутур омадааст, аммо мард дар ҳақиқи Абузар бадӣ карда, сабаби хароб шудани ҳавз гардид. Абузар (Аллоҳ аз ӯ хушнуд бод), ки дар ин вақт рост истода буд, ба ҷояш нишасту, баъди он ба паҳлӯи худ дароз кашид. Аз ӯ пурсиданд: Эй Абузар! Чаро аввал нишастӣ ва баъди он ба паҳлӯи худ дароз кашидӣ? Абузар (Аллоҳ аз ӯ хушнуд бод) ҳадиси фавқуззикри паёмбарро баён намуд.

Ҳикояи ин ҳадис дар "Муснад"-и Аҳмад (5/152) зикр гардидааст. Ба "Саҳиҳу-л-ҷомӣ" шумораи (694) нигаред.

Дар ривояте чунин омадааст: "Абузар (Аллоҳ аз ӯ хушнуд бод) аз ҳавзе об медод. Марде ӯро ба хашм овард, пас ӯ нишаст..." Мановӣ, "Файзу-л-қадир" (1/408)

Аз фоидаҳои ин иршоди набавӣ ин аст, ки шахси ба ғазаб омада набояд ба эҳсосоти бечӯ дода шавад, зеро ӯ дар ин ҳолат, шояд касеро мезанад, ё азият медиҳад ва ё мекушад. Ба

зудӣ шарҳи он хоҳад омад. Инсон дар асари ғзаб гоҳо молашро нобуд мекунад. Аз ин хотир агар ӯ дар ин ҳолат бинишинад, аз ҳаяҷону изтироб каме дур хоҳад монд. Агар ба паҳлӯи худ дароз кашад, боз ҳам аз рафторҳои нолоиқ ва азиятбахш дуртар хоҳад гашт. Аллома Хаттобӣ (раҳмати Аллоҳ бар ӯ бод) дар шарҳи сунани Абудовуд мегӯяд:

Шаҳси рост истода барои ҳаракат кардан ва ҳуҷум намудан омода аст. Шаҳси нишаста ин ҳаракатро бевосита надорад. Шаҳси ба паҳлӯи худ дароз кашада тамоман дар ҳолати дур аз ҳаракату ҳуҷум қарор дорад. Бинобар ин, паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) ба нишастану ба паҳлӯи худ дароз кашидан амр намудааст, то ки аз ӯ дар ҳоли рост истодан ва нишастан амале содир нашавад, ки боиси пушаймонӣ бигардад. Аллоҳ донотар аст.

Сунани Абудовуд ва "Маолиму-с-сунан" (5/141).

1. Дар ёд доштани васияти расулуллоҳ (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод).

Аз Абуҳурайра (Аллоҳ аз ӯ хушнуд бод) ривоят аст, ки гуфт: Марде ба паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) гуфт, ки маро насиҳат намо. Паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) фармуд: "Ғзаб макун". Он мард ин саволро як чанд маротиба такрор намуд. Паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) фармуд: "Ғзаб макун". Ривояти Бухорӣ, "Фатҳу-л-борӣ" (10/456).

Дар ривояте омадааст, ки марде гуфт: Ҳангоме ки паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) дар бораи манъи ғзаб сухан гуфт, ба хулоса омадам, ки ғзаб тамоми бадиरो фаро мегирад. Муснади Аҳмад (5/373).

1. "Ғзаб макун. Мукофоти ту биҳишт аст". Ҳадиси саҳеҳ аст. Саҳиҳу-л-ҷомӣ (7374).

Ибни Ҳаҷар ин ҳадисро дар "Фатҳу-л-борӣ" (4/465) ба Табаронӣ нисбат додааст.

Ба ёд овардани подоши парҳезгороне, ки аз омилҳои ғзаб дурӣ мечӯянд ва ба фуруӯ бурдани хашми худ талош меварзанд, аз бузургтарин омилҳои мададрасон барои хомӯш намудани оташи ғзаб аст. Ҳамзамон ҳадиси дигаре дар бораи подоши бузург доштани фуруӯ бурдани хашм баҳс мекунад: "Шаҳсе, ки хашмашро фуруӯ барад, дар ҳоле, ки имкони хашм карданро дошт, Аллоҳ дилашро рӯзи қиёмат пур аз хушнудӣ мекунад". Ривояти Табаронӣ (12/453). Дар "Саҳиҳу-л-ҷомӣ" дар зери шумораи (176) ворид шудааст.

Дар ҳадиси дигаре дар бораи аҷри бузург доштани ин амал чунин омадааст: "Шахсе, ки хашмашро фурӯ барад, дар ҳоле, ки имкони хашм карданро дошт, Аллоҳ ӯро рӯзи қиёмат назди тамоми халоиқ даъват карда, ихтиёр медиҳад, ки кадом ҳури биҳиштиеро бихоҳад, интихоб намояд". Ривояти Абудовуд (4777) ва дигарон. Ин ҳадис дар "Саҳиҳу-л-ҷомиъ" (6518) ҳасан шуморида шудааст.

1. Дараҷаи олий ва нишонаи пешқадамӣ барои касе, ки ғзаби худро фурӯ бурда тавонад.

Паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) фармуд: "Паҳлавонӣ дар бозуи қавӣ доштан нест. Паҳлавон касест, ки худро вақти ғзаб ниғаҳ дошта тавонад". Ривояти Аҳмад (2/236). Ҳадиси муттафақун алайҳ, яъне ривояти Бухорӣ ва Муслим.

Ҳар гоҳ нафс саҳт ба эҳсосот ояд, дар ин ҳолат фурӯ бурдани хашм, дараҷаи баланде дорад.

Паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) фармуд: "Паҳлавонии воқеӣ паҳлавонии касест, ки саҳт ба ғзаб омада, чеҳрааш сурх мешавад, мӯйҳояш меларзад, аммо ғзабашро шикаст медиҳад". Ривояти имом Аҳмад (5/367). Дар "Саҳиҳу-л-ҷомиъ" (3859) ин ҳадис ҳасан шуморида шудааст.

Паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) аз рух додани ҳодисае фурсатро ғанимат шуморида, ба саҳобагон ин масъаларо тавзеҳ дод. Аз Анас ривоят аст, ки гуфт: Паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) аз назди қавме гузашт, ки онҳо қувваозмӯй мекарданд. Паёмбар гуфт: Инҷо чӣ шуда истодааст? Гуфтанд: Фалонӣ паҳлавон бо ҳар касе қувваозмӯй кунад, ӯро мағлуб месозад. Паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) фармуд: Оё ба шумо шахсеро муаррифӣ накунам, ки аз ӯ пурқувваттар аст? Марде, ки ба ӯ марди дигаре зулм кардаст, аммо ӯ ғзабашро фурӯ бурда, бар хашми худ ғолиб омадааст. Ӯ ба шайтони худ ва ба шайтони ҳамсӯҳбаташ ғалаба кардааст. Ривояти Баззор. Ибни Ҳаҷар бо ривояти ҳасан нақл кардааст. "Фатҳу-л-борӣ" (10/519)

1. Пайравӣ кардан ба рафтори паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) дар ҳолати ғзаб.

Ин нишона, яке аз ахлоқҳои паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) аст, ки ӯ пешво ва

роҳнамои мост. Ин падида дар аҳодиси зиёде тавзеҳ ёфтааст. Аз машҳуртарин ҳадис дар ин хусус ривояти Анас (Аллоҳ аз ӯ хушнуд бод) аст, ки мегӯяд: Ҳамроҳи паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) роҳ мегаштам. Паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) ҷомаи наҷронӣ дошт, ки аз матои ғафсе таҳия шуда буд. Аъробие омаду аз ҷомааш сахт кашид. Дидам, ки ҷома ба сабаби кашидани он, ба мобайни гардану китфи паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) асари худро гузошт. Ӯ гуфт: Эй Муҳаммад! Ба ман аз моли Аллоҳ, ки дар пеши худ дорӣ, амр намо. Паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) ба ӯ нигаристу хандид. Он дам амр кард, ки ба ӯ миқдоре аз мол бахшида шавад. Ҳадиси муттафақун алайҳ, яъне ривояти Бухорӣ ва Муслим. "Фатҳу-л-борӣ" (10/375).

Ба хотири Аллоҳ ба ғзаб омадан яке аз нишонаҳои пайравӣ ба паёмбари (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) маҳсуб меёбад. Ҳар гоҳ ҳаром кардаҳои Аллоҳ поймол шавад, дар ин сурат ба ғзаб омадани мо писандида аст. Паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) ҳатто ба марде, ки ба мардум имоматӣ мекард, бо қироати дароз мардумро мегурезонд, ғзаб кард. Инчунин вақте ки дар девори ҳуҷраи Оиша (Аллоҳ аз ӯ хушнуд бод) сурати ҷондореро дид, ба ғзаб омад. Вақте, ки Усома зани Махзумияро, ки дуздӣ карда буд, шафоат карданӣ шуд, паёмбар ғзабнок шуда гуфт: Оё дар ҳадде аз ҳудуди илоҳӣ шафоат металабӣ?

Паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) чун саволи нороҳаткунандае мешунавид, ба ғзаб меомад. Ғзаби паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) барои Аллоҳ ва дар роҳи Аллоҳ буд.

1. Шинохти ин ки фурӯ бурдани хашм аз нишонаи парҳезгорон аст.

Онҳое, ки Аллоҳ дар китобаш ситоиш кардааст ва паёмбараш (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) мадҳ намудааст ва барояшон бихиштҳое, ки паҳнии он осмонҳову замин аст, омода шудааст, баъзе аз сифатҳояшон чунин аст: "Онҳо дар фарохиву вазнинӣ нафақа мекунанд ва хашмашонро фурӯ мебаранд ва мардумро мебахшанд. Ва Аллоҳ нақӯронро дӯст медорад". Онҳое, ки Аллоҳ ахлоқи ҳамида ва хислатҳои неки онҳоро ситоиш намудааст, гарданҳо дар муқобили инсонигарии онҳо ҳам мешавад ва рӯҳҳо орзуи дидани онҳоро мекунад. Аз ҷумлаи ахлоқи онҳост: "Ҳар гоҳ ба ғзаб оянд, мебахшанд".

1. Пандпазирӣ ҳангоми хотирнишон кардан.

Хашму ғазаби мардум мувофиқи табиаташон фарқ мекунад. Барои инсоне шояд ғазаб накардан амри хеле мушкил бошад. Аммо бандагони содиқ ҳар гоҳ ба хашм оянд, зуд ба ёду зикри Аллоҳ медароянд ва аз ҳудуди илоҳӣ намегузаранд. Ин намунаи онҳост.

Аз Ибни Аббос (Аллоҳ аз он ду хушнуд бод) ривоят аст, ки марде ба назди Умар (Аллоҳ аз ӯ хушнуд бод) иҷозати даромадан хост. Умар (Аллоҳ аз ӯ хушнуд бод) иҷозат дод. Он гоҳ гуфт: Эй писари Хаттоб, савганд ба Аллоҳ, ки моли фаровон ба мо намебахшӣ, байнамон одилона ҳукм намекунӣ. Умар (Аллоҳ аз ӯ хушнуд бод) ба ғазаб омад ва ҳатто бар ӯ дарафтодан хост. Ин ҳангом Хурр ибни Қайс, ки аз ҳамнишинони Умар (Аллоҳ аз ӯ хушнуд бод) буд, гуфт: Эй амири мӯъминон, албатта Аллоҳ азза ва ҷалла ба паёмбари худ (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) фармудааст: "Бахшишро пеша гир ва ба некӣ амр куну аз ҷоҳилон рӯй гардон". Бешак ин мард яке аз ҷоҳилон аст.

Савганд ба Аллоҳ, ки баъди шунидани оят Умар (Аллоҳ аз ӯ хушнуд бод) худро ба даст гирифт. Ӯ воқеан ҳам бо баробари шунидани ҳукми китоби Аллоҳ бозмеистод. Ривояти Бухорӣ, Фатҳу-л-борӣ (4/304)

Бояд мусалмон ҳамин тавр бошад. Мусалмон набояд ба мисли мунофиқи пастфитрате шавад, ки боре яке аз он мунофиқон ба хашм меояд ва саҳобае ӯро хотирнишон карда мегӯяд, ки ба Аллоҳ аз шайтон паноҳ бар. Он мунофиқ ба саҳобаи панддиҳанда чунин гуфтааст: Оё дар ман ягон камбудие мебинӣ ё магар девона ҳастам? Бирав. Ривояти Бухорӣ, Фатҳу-л-борӣ (1/465).

Ба Аллоҳ аз хор шудан паноҳ мебарем.

1. Шинохти бадихои хашму ғазаб.

Бадихои ғазаб зиёданд. Аксари он, ҳам ба худ ва ҳам ба дигарон зиёноваранд. Забон дар асари ғазаб дашном медиҳад, бадгӯӣ мекунад. Даст ба задан дароз мешавад ва гоҳо кор ба куштан мерасад. Дар қиссаи зерин ибрате аст:

Аз Алқама ибни Воил ривоят аст, ки падараш (Аллоҳ аз ӯ хушнуд бод) ба ӯ нақл карда

гуфтааст: Ман ҳамроҳи паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) нишаста будам, ки марде омад ва ӯ марди дигареро бо банди бофташудае кашол медод. Ба паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) гуфт: Эй расулуллоҳ! Ин мард бародарамро ба қатл расонидааст. Паёмбар аз мард пурсид: Оё бародари ӯро ба қатл расондӣ? Гуфт: Бале, ба қатл расондам. Паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) гуфт: Чӣ гуна куштӣ? Гуфт: Ман ҳамроҳи ӯ дарахтеро мезадем, то баргаш (барои алаф) бирезад. Ӯ дар ин ҳангом маро дашном намуда, ба ғазаб овард. Ман бо табар ба сараш зада, ӯро ба қатл расонидам ... то охири қисса. Ривояти Муслим дар "Саҳиҳ"-и худ таҳти шумораи (1307), аз рӯи тартиббандии Абдулбоқӣ.

Гоҳ ба сабаби ғазаб зарари сабуктар аз марг рух додана мумкин аст, ба мисли шикастану ҷароҳатманд кардан. Агар шахси ба ғазаб гирифташуда дар ин ҳолат гурезад, шояд ғазабкунанда ба худ ояд. Гоҳ дар асари ғазаб либосашро медаронад, ба рухсорааш шаллоқ мезанад ё ки беҳуш шуда меафтад. Ҳамин тавр, гоҳ зарфҳоро мешиканад ва матоеро медаронад.

Аз бадтарин амале, ки дар натиҷаи ғазаб ба вучуд меояд ва сабаби оҳу фарёди иҷтимоӣ мешавад, пайванди оилаҳоро ҷудо месозад, ин талоқ аст. Аз бештари мардоне, ки занонашонро талоқ додаанд, бипурс, ки ин талоқ кай ва чӣ гуна сурат гирифтааст, дар ҷавоб мегӯянд: Воқеан дар лаҳзаи ғазаб буд.

Дар натиҷаи талоқ фарзандон саргардон мешаванд, надомату пушаймонӣ ва зиндагии талхе падид меояд. Ҳамаи ин мусибатҳо танҳо ба сабаби хашму ғазаб аст. Агар онҳо Аллоҳро ба ёд оварда, ба худ меомаданд ва хашмашонро фурӯ мебарданду ба Аллоҳ аз шайтон паноҳ мечустанд, ба ин ҳолат гирифта намешуданд. Аммо мухолифат намудани шариат, ба ҷуз зарар дигар натиҷае надорад.

Зарарҳое, ки ғазаб ба ҷисм меоварад, хеле зиёд аст. Табибон баён мекунанд, ки ғазаб инсонро ба бемориҳои зиёде аз қабилӣ ғафс шудани хун, баланд шудани фишор, дилзании тез, танг шудани нафаскашӣ ва ҳатто сактаи дилу касалии қанд бурда мерасонад. Аз Аллоҳ офият металабем.

1. Андешидани шахси ғазабкунанда дар бораи худ ҳангоми ғазаб.

Агар шахси ба ғазаб омада дар лаҳзаи ғазаб, дар оина сурати худро бинад, ҳатман худ ва манзари худро бад мебинад. Агар мушоҳида намуд, ки рангаш тағйир ёфта, чеҳрааш ба сурхӣ мубаддал гаштааст, дасту пояшро ларзише фаро гирифтааст, аз нигоҳи чашмон ва ҳаракати аъзояш маълум аст, ки мисли девонаҳо рафтор кардани аст, дар ин сурат худро бад хоҳад дид, аз шакли худ нафрат хоҳад кард. Маълум аст, ки зишти ботин аз зишти зоҳир бузургтар аст. Чӣ шодиовар аст шайтонро ҳолати чунин шахс! Ба Аллоҳ аз шайтон ва аз хориву зиллат паноҳ металабем.

Дуо:

Дуо ҳамеша силоҳи мӯъмин аст. Аз Парвардигори худ мепурсад, ки ӯро аз бадихо, офатҳо ва ахлоқҳои зишт халос намояд. Ҳамзамон ба Аллоҳ паноҳ мебарад, ки ба сабаби ғазаб, ба чуқурии куфр ё зулм наафтад. Зеро яке аз се омилҳои наҷотбахш низ барпо намудани адолат дар хушнудӣ ва ғазаб аст. Саҳеҳу-л-ҷомий (3039).

Яке аз дуоҳои паёмбар (дуруду паёми Аллоҳ бар ӯ бод) чунин буд: Эй Аллоҳ, ба илми ғайби Ту ва тавоноият бар махлуқот, мепурсам, ки агар ҳаёт бароям хайр бошад, маро зинда ниғаҳ дор. Агар марг бароям беҳтар бошад, маро бимирон. Эй Аллоҳ, дар ниҳону ошкор парҳезгор буданро аз Ту талаб дорам. Дар ҳолати хушнудиву ғазаб калимаи ихлосро аз Ту металабам. Дар ҳолати бенавоиву дорой мобайн буданро аз Ту мепурсам. Неъматӣ бардавом, шодмонӣ беохирро аз Ту мепурсам. Хушнудӣ ба амри тақдирро аз Ту мепурсам. Зиндагии осуда баъди маргро аз Ту мепурсам. Лаззати назар кардан ба ҷамоли худ ва шавқ ба мулоқотатро аз Ту мепурсам, ки дар раҳи расидан ба он ягон зиёнбахше ва фитнагаре садди роҳ нашавад. Эй Аллоҳ, моро бо зинати имон ороиш бидеҳ ва моро аз зумраи ҳидоятгарони ҳидоятёфта қарор бидеҳ.

Ҳамду сипос барои Аллоҳ, ки Парвардигори ҷаҳониён аст.